

Obsah

Úvod

Hurá do baní

(Slavomír Michálek)

11

I. LETOPISY A KRONIKY

Zvieratá v hlavnej úlohe

Spory, lesk, poklesky a škandály

Tu leží pes...

Nápisy na antických náhrobných kameňoch

(Peter Bystrický)

15

Kováč ako konský lekár

O počiatkoch veterinárnej medicíny

(Daniela Dvořáková)

28

Kam chodili svine na obed?

Zopár postrehov o chove sviň v ranom stredoveku

(Pavol Hudáček)

36

Sokoliarstvo ako stredoveká kratochvíľa šľachty

(Žofia Lysá)

49

Tapiserie s príbehom o Ester a čo na nej robí pes

(Angelika Herucová)

55

„Naklep rybu sekerou a namoč na noc do vody.“

Ryby v stredovekej kuchyni

(Miriam Hlavačková)

66

Krádeže zvierat v neskorostredovekej Bratislave

(Martin Štefánik)

75

O slonoch, ženách a daroch

(Michal Bada)

82

Bonus iudex v podaní Petra Fradelia a Dobrý sudce od Viktorína Morávka

(Eva Frimmová)

92

Odvrátená stránka talianskej renesancie

(Martin Štefánik)

102

Nie príliš vydarená aristokratická svadba Márie Esterházyovej z roku 1651

(Diana Duchoňová)

122

„Všetkých nás čaká, nikoho neminie...“

Pohreby uhorskej šľachty a peripetie okolo nich v 16. a 17. storočí

(Tünde Lengyelová)

132

Vetroplach a dobrodruh z Komárna

(Viliam Čičaj)

142

II. NAŠE DLHÉ 19. STOROČIE

Zo života ženy modernej éry

Propaganda, korupcia, bankroty a vydieranie

Gambler menovaný šéfredaktorom

Napoleon, juhovýchodná Európa a jeden nepodarený novinový experiment

(Oliver Zajac)

157

Od desiatich k piatim ... od piatich k dvom

Bankrot rakúskej monarchie v roku 1811

(Peter Šoltés)

167

**Slovenských dievčat príhody a skúsenosti vo Viedni
na prelome 19. a 20. storočia**

(Zuzana Poláčková)

176

Keď obrazy klamali

(Roman Holec)

184

Vo víre tanca alebo ako sa sen stáva skutočnosťou

Cesta Rudolfa Labana z Prešporka na Vrch pravdy

(Jana Magdaléna Májeková)

194

Nesplnený sen o veľkom Prešporku

Zložité diskusie okolo mestskej výstavby na prelome 19. a 20. storočia

(Laura Krišteková)

206

Svetozár Hurban Vajanský a uhorská pohraničná polícia

Prípád jedného vydierania

(László Vörös)

215

Bratislavské vydavateľstvo Hermanna Hartleba

v dejinách pornografickej kultúry

(Ivona Kollárová)

234

III. DVE VEĽKÉ VOJNY A ŽIVOT MEDZI NIMI

Revizionisti, renegáti, oportunisti, luhári a iné bandy

Developeri a bankári, diplomati, vojaci a politickí oponenti

Grahamová polievka alebo torta Hindenburg?

Núdzová strava a „uťahovanie opaskov“ za prvej svetovej vojny

(Gabriela Dudeková Kováčová)

245

„...hniloba a sviňoba, straty sú každodenné...“

Neutešené pomery v medzivojnovom slovenskom bankovníctve

(Eudovít Hallon)

257

Ako sa stavalo za prvej republiky alebo praktiky vtedajších developerov

(Henrieta Moravčíková)

266

Priatelia budme, dlhy si plaťme

Finančné peripetie ľudovej strany

(Maroš Hertel)

278

Aj dedina má svoje kauzy

(Róbert Arpáš)

291

Spor o nedelňný predaj

Problémy židovských obchodníkov nevyriešili ani židovské strany

(Katarína Mešková Hradská)

299

Štefánikova poblúdená mačka

Historické milníky 20. storočia v architektonickom obraze Bratislavy

(Katarína Haberlandová)

310

Národný hrdina na filmovom plátne

(Peter Macho)

321

Aristokrat krajností Jozef Pálffy-Daun

(Štefan Gaučík)

334

Otcov odkaz verzus stranícka politika

Milan Hodža a luteránska „kňazská banda“ v agrárnej strane

(Matej Hanula)

343

Zúrivý maďarský revizionista ako konateľ Slovenskej rady v Ženeve
(Dušan Kováč)
355

Ludo Koreň
Príbeh revolučného rajzendera
(Juraj Benko)
364

Anton Štefánek
Optimistický politik, vedec a vysokoškolský učiteľ
(Ľubica Kázmerová)
377

Večný oportunist, notorický luhár
Neobyčajný príbeh novinára Fritza Fialu
(Michal Schvarc)
385

„...so little spirit of resistance...“
14. a 15. marec 1939 v dokumentoch Štátneho departmentu USA
(Slavomír Michálek)
399

Roll out the barrel
Československí vojaci v exile počas druhej svetovej vojny a trávenie voľného času
(Martin Posch)
411

„Benešovi väzni“
Českí a slovenskí politickí oponenti Edvarda Beneša v britskej internácii počas 2. svetovej vojny
(Dušan Segeš)
420

IV. NA VLNÁCH STUDENEJ VOJNY
Nepriatelia z kapitalistického Západu
Život pred a za „železnou oponou“
Osemnásty brumaire Klementa Gottwalda
(Slavomír Michálek)
443

„Vlak slobody“ do Selbu

(Slavomír Michálek)

455

Pilot Klementa Gottwalda z Cífera

(Slavomír Michálek)

470

Ike versus Nikita na príklade zostreleného Lockheedu z 1. mája 1960

(Slavomír Michálek)

484

Trinášť dní z jesene 1962, ktoré (naozaj) otriasli svetom

(Slavomír Michálek)

496

**Od whisky po Bezpečnostnú radu OSN
alebo reakcia Bieleho domu na August 68**

(Slavomír Michálek)

510

Akcia Návrat 82

Finále osudu československého menového zлата

(Slavomír Michálek)

520

„First Ladies“ studenej vojny

(Slavomír Michálek)

535

Záver

Je nejaké poučenie z dejín?

Výstižné, vtipné, sarkastické a ironické výroky o dejinách a historikoch

(Ivan Kamenec)

551

Výber použitej literatúry

561

Hurá do baní

Prvé a druhé úsmevné, smutné či komické i tragické alebo aj absurdné príbehy z našich dávnejších i najnovších dejín pod názvom *História zadnými dverami* z pera historikov Historického ústavu SAV vyšli pred dvoma, resp. tromi rokmi. Obe knihy mali úspech. Tak sme tu opäť a s novými príbehmi. V osvedčenej štruktúre i rozsahu nahliadneme spoločne do najstarších dejín a cez „temný“ stredovek a modernú dobu sa prepracujeme až k prvým dádam studenej vojny.

Do tretieho dielu knihy *História zadnými dverami* sme opäť vybrali príhody veselé, smutno-trpké, pikantné, kuriózne, končiace i nekončiace happyendom. A prinášame dokonca aj trochu šteklivej erotiky. Pozreli sme sa do našich najstarších dejín a nevynechali sme ani nedávnu minulosť. Samozrejme, selektívne a naozaj len torzovito, vedomí si toho, že nikdy sa nikomu nepodarí zostaviť knihu, v ktorej bude všetko. A tak cieľ a ambícia nášho tímu boli jednoduché – pozrieť sa na niektoré udalosti a skutočnosti vo veselšom zrkadle a v odľahčenej tónine.

Na úvod aspoň jeden dokument, resp. krátky príbeh o nadšenom náboře bratislavských baníkov na jeseň 1951, ktorý by si zaslúžil nadpis *Hurá do baní!* Nemá nič spoločné so zahraničnou politikou štátu, hoci je uložený v Archíve Ministerstva zahraničných vecí ČR. Ide o list bratislavských komunistov z 31. októbra 1951 adresovaný ministrovi zahraničných vecí, podpredsedovi vlády a predsedovi Komunistickej strany Slovenska v jednej osobe Viliamovi Širokému. V mene Bratislavy ho píše predseda jej ústredného národného výboru Ladislav Kurták a predseda mestského výboru KSS Jozef Riško.

Už úvod listu zvestuje súdruhovi Širokému, že Bratislava k tomuto dátumu splnila svoju úlohu v náboře jednoročných brigádnikov pre Ostravsko-karvinské doly na 100,75 percenta. Tento skvelý výsledok sa podarilo dosiahnuť, lebo „*výzva našej strany a vlády na pomoc banskej ťažbe v Ostravsko-karvinskom revíri sa stretla u pracujúcich našich bratislavských závodov s nadšeným súhlasom. Naši pracujúci,*“ pokračuje ďalej list, „*ktorí sa rozhodli odísť na Ostravsko, dokázali tak svoju vysokú politickú vyspelosť, svoju oddanosť a lásku*

k našej ľudovodemokratickej vlasti, jej vedúcej sile – slávnej Komunistickej strane Československa a nášmu súdruhovi Klementovi Gottwaldovi.“

Podľa pisateľov listu sa strana a vláda môžu na Bratislavčanov spoľahnúť, lebo dokazujú, že sú schopní prinášať obeť a že „*dali tak pádnu odpoveď západným imperialistom a ich agentom, ktorí chcú uvrhnúť svet do novej vojnovnej katastrofy. Bratislava sa stáva neotrasiteľnou baštou mieru tak, ako si (t. j. Široký) nám to na tohoročnej mestskej konferencii našej strany uložil.*“ V náboře brigádnikov pre Ostravsko-karvinské doly sa bude v Bratislave ďalej pokračovať súčasne s rozvojom hnutia za splnenie náborových úloh na pomoc urýchlenej výstavbe Trate družby so ZSSR: „*Túto čestnú úlohu chceme statočne splniť, aby sme tak konkrétne vyjadrili svoju vďačnosť súdruhovi Stalinovi za jeho neoceniteľné zásluhy na upevnení svetového tábora mieru, najmä za jeho múdre a rozhodné slová, ktoré povedal dopisovateľovi moskovskej Pravdy o atómovej zbrani.*“

Záver listu Viliamovi Širokému nepotrebuje žiadny komentár. Iba ak taký, že život pod vedením drahých súdruhov bude na Slovensku či v Čechách každým dňom len spomienkou a vzdalujúcou sa históriou: „*Chceme Ťa, drahý súdruh Široký, ubezpečiť že strhujúci príklad 702 bratislavských brigádnikov, ktorí odišli na pomoc Ostravsku, podnieti v celej Bratislave veľké hnutie na pomoc najdôležitejším úsekom nášho hospodárstva. Lebo bratislavskí ľudia si uvedomili, čo pre samotný život Bratislavy znamená uskutočňovanie mohutnej industrializácie našej republiky a najmä Slovenska, ktorá pod vedením súdruha Gottwalda a pod Tvojim vedením, drahý súdruh Široký, prináša šťastný a blahobytný život pracujúcim našej vlasti. So súdružským pozdravom Jozef Riško, predseda Mestského výboru KSS, Ladislav Kurták, predseda Ústredného národného výboru“.*

Aj toto je naša nedávna história.

Hoci sa tento bratislavský dokument zdá dnes trochu tragikomický a v knihe je podobných viac, neprichádzame s bulvarizáciou minulosti. Naše texty sú založené na archívnych prameňoch, dobovej tlači a vedeckej literatúre, nehráme sa na „holubičí“ národ a ani sa nebičujeme za to, čo sme kedy komu vyviedli. Život prinášal a prináša more drobných príbehov, každodenné radosti, starosti i „blbosti“. Správne i nesprávne rozhodnutia. A o tom to je. Historik by nemal súdiť, mal by len napísať, ako to bolo. A to sa nám, dúfam, podarilo.

Slavomír Michálek

PRVÁ ČASŤ

Letopisy a kroniky

Tu leží pes...

NÁPISY NA ANTICKÝCH NÁHROBNÝCH KAMEŇOCH

Peter Bystrický

O psoch v antike vieme toho naozaj veľa. Vďaka gréckej a rímskej literatúre, umeniu, keramike a archeológii poznáme plemená a ich názvy, pracovné využitie, chov, podobu a dokonca aj psie mená. Vieme, čo si ľudia na psoch cenili, kde ich používali a ako sa o nich starali. V antike vznikli prvé lovecké a poľnohospodárske príručky, ktoré zachovali staré lovecké techniky a postupy i cenné rady pre výber a výcvik strážnych a pastierskych psov. Máme tiež niekoľko príkladov obdivuhodnej pšej vernosti a oddanosti svojim pánom.

Pastierske a lovecké psy v starom Grécku

Gréci pomenúvali plemená psov podľa ich pôvodu. Najznámejším, ale dnes už vyhynutým plemenom boli molosské psy, nazvané podľa kraja v Epire, podobné dnešným mastifom. Už v staroveku sa rozlišovali dva druhy tohto molossa, jeden pastiersky a druhý lovecký. Lovecké molossy boli menšie a rýchlejšie, pre svoju veľkosť a silu sa používali na lov veľkých zvierat a šeliem. Pastierske molossy svojou odvahou vraj prevyšovali všetky ostatné plemená. Pastierske a lovecké molossy sa cielene krížili, aby sa u psov dosiahla požadovaná odvaha aj výdrž. Vďaka svojmu vzrastu a vlastnostiam sa uplatnili aj ako strážne psy. Najstarším a dodnes žijúcim plemenom sú krétske psy, stredne veľké, s krátkou srstou rôznej farby, silné, rýchle a výborne prispôsobené kamenistému terénu Kréty, egejských ostrovov i pevninského Grécka. V minulosti sa využívali na lov menšej zveri. Ďalším gréckym plemenom boli lakónske (spartské) psy. Boli podobné chrtom, štíhle, dlhonožé, s malou úzkou hlavou, farba ich srsti mohla byť rôzna. Používali sa na lov menších a rýchlych zvierat, napríklad zajacov, v hornatom Grécku. Menej známe boli lokridské psy, ktoré asi patrili k väčším a silnejším plemenám, pretože sa používali na lov diviakov, a ďalšie mladšie plemená, ktoré zrejme vznikli krížením starších. V 5. storočí

Hrajúce sa psy keltského plemena vertragus, 2. storočie n. l. Takmer rovnaká socha je v Britskom múzeu a podobné sa nachádzajú aj v súkromných zbierkach. Zdroj: Vatikánske múzeum

rovinatej Galie. Grécky autor Arrianos (cca 95 – 175) napísal loveckú príručku o keltských loveckých psoch, sám vlastnil sučku tohto plemena. Z jeho práce (kap. 5) cítiť, že svoju sučku naozaj miloval, bol na ňu hrdý a zjavne ju považoval za takú výnimočnú, že chcel jej meno Hormé („Útok“) uchovať aj pre budúcnosť. Psy všetkých starovekých plemien, hoci niektoré viac a iné menej, boli vhodné aj ako domáce zvieratá a maznáčikovia. Tejto úlohy sa však najlepšie zhostilo najmenšie plemeno, melitské psy. Tieto psy boli malé, s dlhou a pravdepodobne bielou srstou. Veľkosťou, srstou a sfarbením sa podobali na dnešné špice. Ich jediným poslaním bolo robiť ľuďom spoločnosť. Môžeme ich nájsť na maľovanej gréckej keramike, kde ich vidíme napríklad pri hre s deťmi, na minciach, ale aj v podobe malých hlinených sošiek a nádobiok (askoi) na voňavky či olej, ich hlavy sú na picích rohoch, tzv. rhytonoch.

Grécky spisovateľ Alkifrón (asi 2. storočie) v jednom zo svojich fiktívnych listov medzi fiktívnymi osobami napísal, ako sluha menom Polyalsos nastražil pasce na líšky. Teraz sa však bojí, že sa jeho pán nahnevá, pretože do pasce sa chytil a obesil melitský psík Plangón („Vosková bábika“), ktorého mala pánova

pred n. l. sú doložené aj tzv. indické psy. Ich opisy ani obrazy sa nezachovali a nie je preto jasné, na lov akej zveri sa vlastne používali. Je preto možné, že sa tak označovali všetky plemená z Ázie. Tieto psy sa do Grécka dostali z Perzie alebo prostredníctvom Peržanov možno naozaj až z Indie. Chov psov v Perzskej ríši bol veľmi rozšírený a psy sprevádzali perzských kráľov aj na ich vojenských výpravách. Kráľ Kambyses údajne nechával zápasť levíča so šteňaťom, zápas leva s „indickým“ psom predviedol Alexandrovi Macedónskemu indický kráľ Sofytes. Vďaka rímskej expanzii do Galie a Británie sa v období rímskeho cisárstva rozšírili a stali obľúbené aj keltské chrtý plemena vertragus používané na lov zajacov na otvorených poliach a lúkach